

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

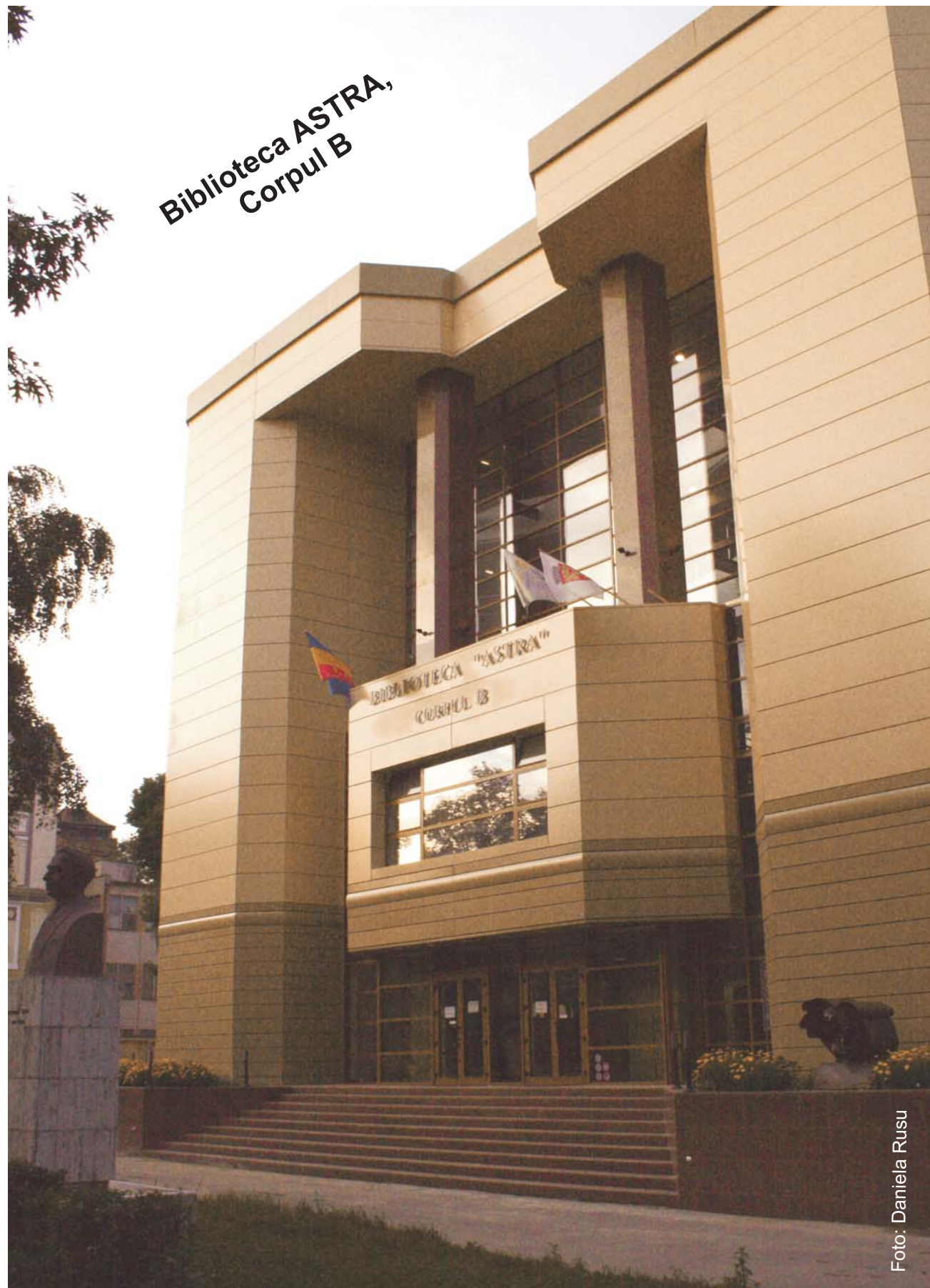
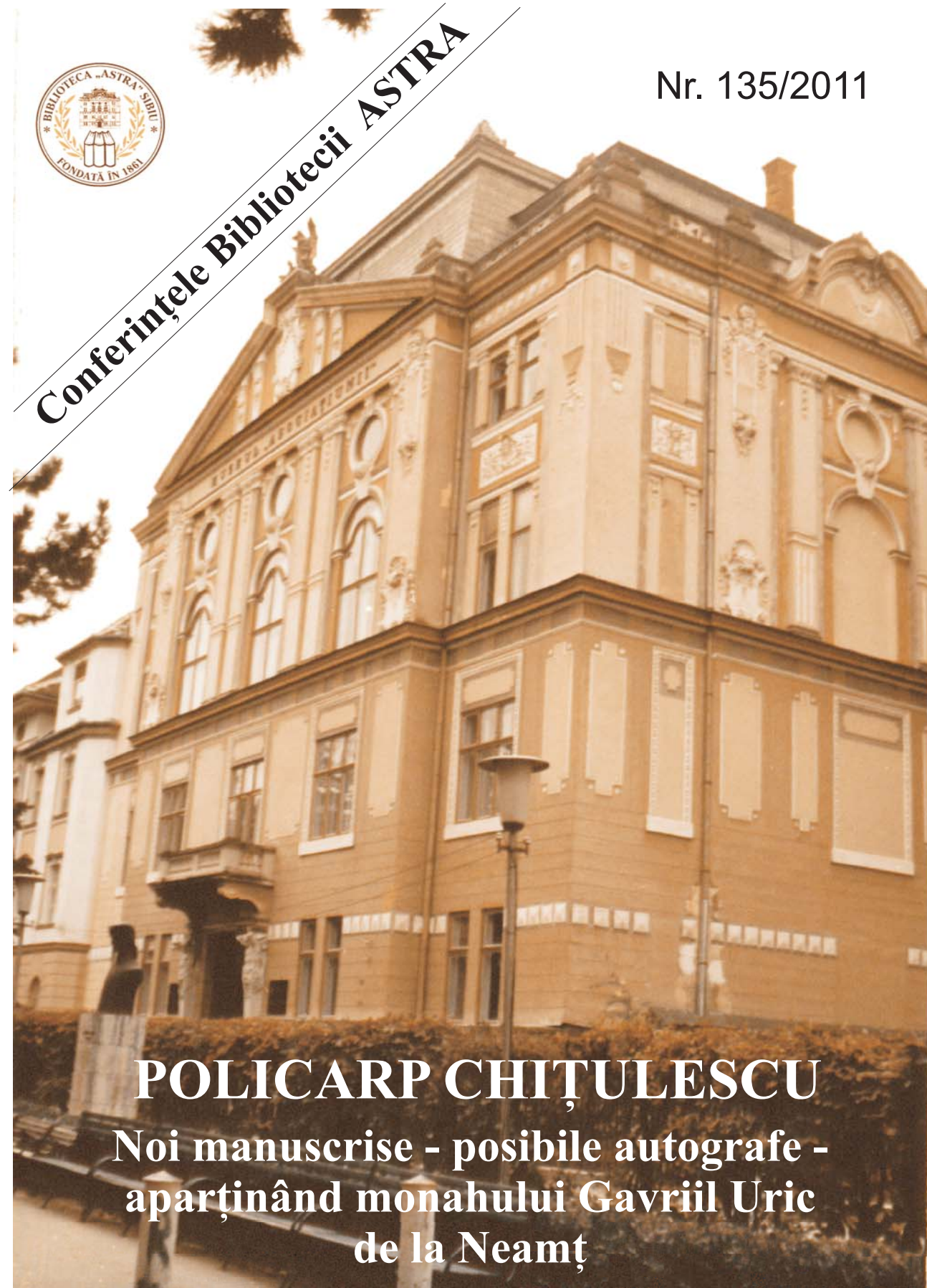

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 135/2011

POLICARP CHIȚULESCU
Noi manuscrise - posibile autografe -
aparținând monahului Gavriil Uric
de la Neamț

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA:
POLICARP CHIȚULESCU: *Noi manuscrise - posibile autografe - aparținând monahului Gavriil Uric de la Neamț*

Coordonatorul colecției: **Onuc Nemeș-Vintilă**
Tehnoredactare computerizată: Daniela **Rusu**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. George Barițiu, nr. 5/7
550178 Sibiu/România

Tel: +40 269 210551
Fax: +40 269 215775
Internet: www.bjastrasibiu.ro
E-mail.: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: **1843 - 4754**

Policarp Chițulescu
(n. 1981)

Date bio-bibliografice

Tuns în monahism la Mănăstirea Radu-Vodă din București la data de 9 nov. 2002 cu numele Policarp;-hirotonit ierodiacon pe 21 nov. 2002 și ieromonah pe data de 23 feb.2003

STUDII:

- Clasele I-VIII la Școala Generală Nr. 191 din București
- Liceul Teoretic ȘCOALA CENTRALĂ din București, secția Filologie absolvit în anul 2000
- Facultatea de Teologie Ortodoxă din București- Licențiat în Teologie-Litere Limba și Literatura Franceză -2004
- Master în Drept Canonic și Instituții Europene în cadrul Facultății de Drept-Constanța
- Doctorand (anul II) la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu, la secția *Literatură Creștină Patristică și Postpatristică*.
- Specialist în carte veche și rară în urma cursurilor desfășurate între anii 2003-2006 la Ministerul Culturii prin programul „*Evidența și valorificarea patrimoniului cultural național tip-Carte*”
- Cursuri de *Tehnologia Informației și Comunicațiilor* urmate la Casa Corpului Didactic(2005)

ARTICOLE, STUDII ȘI TRADUCERI PUBLICATE

- *Despre Sfânta Biserică* de Sf. Ier. Nectarie al Eghinei în volumul Noi minuni ale Sfântului Nectarie 2004-traducere din lb. franceză
- *Omilie la Psalmul 140* a Sf. Ioan Gură de Aur, trad. din lb. franceză în Glasul Bisericii 9-12/2003
- *Un Fond bibliofil de excepție-Manuscrisele de la Biblioteca Sfântului Sinod*, în Vestitorul Ortodoxiei, nr.380-381/2006
- *Un Tetraevanghel de la Biblioteca Sfântului Sinod*, în Revista de Istoria Cărții Vechi editată de Academia Română, nr.2/2006
- *Activitatea misionară a Sf. Ioan Gură de Aur* în curs de apariție în rev.Ortodoxia
- *Mariologia Sfinților Părinți din veacul al IV-lea* în curs de apariție în rev.Ortodoxia

- *Sfânta Scriptură și valoarea vieții liturgice în gândirea Sf. Ioan Gură de Aur*, 2007
- *Manuscrise din Biblioteca Sfântului Sinod*, 2008
- *Monografia Mănăstirii Radu Vodă*- 2009
- *Tipărituri din Țara Românească în Biblioteca Sf. Sinod*, 2009
- *Manuscrise bizantine în colecții bucureștene* în colaborare cu Institutul Cultural Român, 2009 etc.

ALTE ACTIVITĂȚI:

- profesor de religie (2001-2003)
- Din 2003 bibliotecar la Biblioteca Sfântului Sinod din București
- Reprezentant al Patriarhiei Române la conferința *Rolul Monahismului Astăzi-Dezbateri și Propuneri* ținută la Mănăstirea Sfântul Onufrie- Jableczna-Polonia(2004)
- Profesor la Seminarul Teologic Ortodox din București (2004-2006) ș.a.

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 –</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i>	7
	<i>Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007</i>	8
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i>	13
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i>	14

Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i>	15
George Banu	<i>Actorul european</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață</i>	28
Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29
Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30

Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicam persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri’a, nu are dreptu a se numerá între poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39
Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociatiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40

Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înființarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înalțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889 ...</i>	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în emanciparea femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51
Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI</i>	52

Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret - Atanasie Marian Marienescu –</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie</i>	65
Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică</i>	66

Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918</i>	67
Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga</i>	70
Vasile Avram	<i>Ritual pentru Noica</i>	71
Vasile Avram	<i>Codul Eminescu</i>	72
Vasile Avram	<i>Modelul Cioran</i>	73
George Barițiu	<i>Unul din scopurile principale ale școlilor de fete este să împuțineze urmările triste ale blestemului care se numește lux, vanitate omenească, dacă nu le poate paraliza cu totul</i>	74
George Barițiu	<i>Meritul Asociațiunii constă în admirabila sa influență morală care o pătrunde în toate fibrele poporului nostru</i>	75
Diana Câmpan	<i>Constantin Noica – restituiri</i>	76
Diana Câmpan	<i>Aventura adevărului fără de sfârșit în cultură; Cultura – o utopie asumată</i>	77
Alexandru Dobre	<i>Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română</i>	78
Valer Hossu	<i>Episcopul Dr. Iuliu Hossu – Trăirea în jurământul pentru sionul românesc</i>	79

Cornel Lungu	<i>Momente ale participării Sibiului la Revoluția din 1848-1849 în Transilvania. Locul și rolul Comitetului Națiunii Române</i>	80
Cornel Lungu	<i>Din legăturile “ASTREI” cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914</i>	81
Cornel Lungu	<i>Pașii poetului în cetate</i>	82
Ovidiu Hurduzeu	<i>Capitalismul cu conștiință și economia participativă</i>	83
Ion Bianu	<i>August Treboniu Laurian</i>	84
Ilie Moise	<i>Ilie Dăianu și spiritul Blajului</i>	85
Cornel Lungu	<i>Petiția Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite ale Americii de Nord către președintele Woodrow Wilson</i>	86
Alexiu Tatu	<i>Mihai Viteazul în documentele Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale</i>	87
Bianca Karda	<i>Odiseea plecării unor români ardeleni din județul Sibiu în America (1900-1914) reflectată în presa transilvăneană a vremii</i>	88
Eugenia Crișan	<i>Generalul francez Berthelot și România</i>	89
George Barițiu	<i>Adunarea generală a XXX-a a Asociațiunii Transilvane</i>	90
Constantin Cubleşan	<i>Mihai Eminescu – Ciclul schillerian</i>	91
Constantin Cubleşan	<i>Ion Pop Reteganul – Folclorist și publicist</i>	92

Constantin Cubleşan	<i>Ioan Slavici – portret în oglinda timpului</i>	93
Mircea Braga	<i>Însemnări despre multiculturalitate</i>	94
Marius Laurian	<i>August Treboniu Laurian</i>	95
Keresztes Coloman Stefan, Eugenia Simona Keresztes	<i>Genii ale matematicii la Sibiu: Farkas Bolyai și János Bolyai.....</i>	96
Alexandru Sterca- Şuluţiu	<i>Nu este sub sóre natiune, care cu mai mare ardóre a animei sê-sí iubésca patrià sí vetr'a strabuniloru sei, cá Românulu</i>	97
Ioan Lupaş	<i>Înfiinţarea „Asociaţiunii“ și conducătorii ei</i>	98
Iosif Sterca Şuluţiu	<i>Discursul ținut la inaugurarea Muzeului istoric și etnografic și la deschiderea Expoziţiei, în 19 August st. N. 1905</i>	99
Ion Onuc Nemeş- Vintilă	<i>Bibliotecile publice din Olanda și misiunea lor: „Să facem o comunitate mai bună”</i>	100
Virgiliu Florea	<i>Anton Pann în reeditarea-model lui M. Gaster (1936)</i>	101
Horst Ernst Klusch	<i>Pe urmele strămoşilor habani</i>	102
Ion Agârbiceanu	<i>Raportul Secretariatului general al Secţiunilor literare-ştiinţifice ale „Astreii” dela 6 Iunie 1932 – 27 Mai 1933</i>	103
Liliana Popa	<i>Oameni și cărți în Sibiul de altădată</i>	104

Vasile Crișan	<i>Protecția patrimoniului cultural sibian. Istorie și actualitate</i>	105
George Barițiu	<i>Din istoria Asociațiunii (1861-1888)</i>	106
George Barițiu	<i>Raportul Asociațiunii după 31 ani</i>	107
Werner Schaal	<i>Noua Bibliotecă Universitară a Universității „Lucian Blaga” – Die neue Universitätsbibliothek der Lucian-Blaga-Universität</i>	108
Iarion Pușcariu	<i>Cuvântulă Presidială la deschiderea adunării generale a Asociațiunii transilvane, ținute la 10/22 și 11/23 Octombrie a. c. în Năseudă</i>	109
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Constantin Noica</i>	110
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Nicolae Tatu</i>	111
Vasile Grajdian	<i>Preotul muzician Gheorghe Șoima</i>	112
Matei Pamfil	<i>Gustav Weigand și Asociațiunea</i>	113
Paul Brusanowski	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna – o viață de sfințenie</i>	114
Paul Brusanowski	<i>Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna privind organizarea Ortodoxiei ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din Transilvania și Ungaria</i>	115
Liliana Moldovan	<i>Deschideri antropologice în opera lui Emil Cioran</i>	116

Alexiu Tatu	<i>Arhivele Statului din Cluj în refugiu la Sibiu. Documente de arhivă</i>	117
Mariana S. Țăranu	<i>Degradarea sistemului de învățământ, mass- media și persecuțiile religioase din Moldova de la est de Prut în timpul primei ocupații sovietice (1940-1941)</i>	118
Rodica Braga	<i>Despre condiția femeii –scriitor</i>	119
C. George Săndulescu	<i>Atitudinea Noica</i>	120
***	<i>Școala civilă de fete cu internat</i>	121
Elena Macavei	<i>Însemnări de călătorie în Scandinavia</i>	122
Corina Turcu	<i>Stil și gândire la Augustin Buzura</i>	123
Nicolae Balotă Ion Taloș	<i>Cercul câinilor muzicanți</i> <i>Franz Obert - cel mai de seamă etnolog ardelean din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea</i>	124 125
Mircea Braga	<i>Mărirea și decăderea reportajului literar</i>	126
Mihai Augustin Racovițan	<i>Despre starea românilor din Ungaria dualistă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea</i>	127
Onuc Nemeș-Vintilă	<i>Pantheon național sau Istoria este morala care instruează prin exemple</i>	128
Constantin Chiriac	<i>Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu</i>	129
Iuliu Adrian Paul	<i>Enigma tăblițelor de la Tărtăria</i>	130

Emanuel PavelTăvală	<i>Enciclopedia ortodoxiei românești</i>	131
Ioan Seni	<i>Pagini din istoricul Despărțământului Astra Năsăud</i>	132
Silvia Pop	<i>Despărțământul Blaj al ASTREI (1870-2011)</i>	133
Doina Udrescu	<i>Rolul ASTREI în formarea unui patrimoniu artistic național</i>	134
Policarp Chițulescu	<i>Noi manuscrise - posibile autografe - aparținând monahului Gavriil Uric de la Neamț</i>	135

Policarp CHIȚULESCU

Noi manuscrise -posibile autografe- aparținând monahului Gavriil Uric de la Neamț *

Cercetările mai noi, întreprinse în colecțiile de rarități ale Bibliotecii Sfântului Sinod din București au oferit date inedite cu privire la activitatea spirituală și literară din Țările Române, de acum mai bine de cinci veacuri în urmă.

Deși este un important deținător de manuscrise și carte rară, Biblioteca Sfântului Sinod din București nu a beneficiat decât în ultimii ani de o intensificare a activității de cercetare științifică a patrimoniului său.

Biblioteca Sfântului Sinod a fost constituită în anul 1877, în urma înființării Sfântului Sinod (1873), forul suprem al Bisericii Ortodoxe Române, spre a-i servi ca bază documentară în activitatea care era, de acum înainte, a unei Biserici ce tindea spre autocefalie (proclamată în 1885). Deși tânără ca moment inițial de înființare, Biblioteca sinodală este moștenitoarea bogatelor fonduri de carte care au aparținut celor două Seminarii din București, Central și Nifon, desființate în 1948. Să reamintim că la aceste școli, și cu precădere la Seminarul Central, au venit în 1863 cărțile vechii biblioteci a Mitropoliei Ungrovlahiei (din care, o parte, luase în 1836 Academia de la Sf. Sava). Exemplare rare de cărți și manuscrise cu ex-librisurile Cantacuzinilor, Mavrocordaților și ale ierarhilor Țării Românești (Teodosie, Antim Ivireanul,

* Conferință susținută în ziua de 12 mai 2011

8..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Neofit Cretanul etc.) atestă proveniența volumelor din bibliotecile unor cărturari aleși, bibliofili declarați². Faptul de a fi amenajat corespunzător Biblioteca Sinodului în 1959, i se datorează Patriarhului Justinian Marina care a făcut investiții masive pentru a achiziționa mii de exemplare de carte manuscrisă și tipărită, care formează astăzi tezaurul Patriarhiei Române. Așa a intrat în colecțiile noastre, fondul de manuscrise slave.

Cartea românească, în orice limbă va fi fost ea scrisă, a constituit întotdeauna, un element viu, care a circulat adesea, în întreg spațiul românesc, dar și în cel sud-est european. Școli de copiiști și dieci de cancelarie, apoi ateliere profilate pe cele mai diverse ramuri ale artei (pictura, sculptura în lemn și piatră, broderia, orfevrăria, traducerea și copierea de cărți, și mai târziu, înființarea tiparnițelor) au transformat mănăstirile în adevărate centre de cultură și spiritualitate, ale căror mărturii întăresc până astăzi, identitatea străveche a românilor. Astfel, este îndreptățită afirmația lui Virgil Vătășianu, că *monahii au fost primii oameni de cultură ai românilor*³.

Limba și literatura română sunt tributare textelor patristice, aghiografice și imnografice alături de Sfânta Scriptură, acestea cunoscând o largă răspândire în întreaga lume bizantină, ortodoxă, fiind, de fapt, singurele considerate utile pentru mântuirea sufletului. În acest context, doar o lungă tradiție de viață monahală conjugată cu preocupări cărturărești pe teritoriul nostru, putea să dea naștere unei prezențe ca aceea de talia lui Gavriil Uric. Studii mai noi, printre care amintim, în mod special, pe cele ale profesorului

² Rezultatele explorării fondurilor Bibliotecii sinodale au fost publicate de noi, parțial, în periodicele Patriarhiei, în ziarul *Lumina*, cotidianul Patriarhiei Române, precum și în *Revista Română de Istorie a Cărții*.

³ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, 1959 (cuprinde o largă prezentare a creației artistice din jurul mănăstirilor românești)

Emil Turdeanu⁴ sau ale lui Ioan Iufu, reconsideră rolul românilor în formarea propriei creații artistice, literare. Pledăm și noi pentru o mai mare independență a literaturii române medievale față de cea târnoveană (bulgară), în sprijinul acestei opinii aducând tocmai repertoriul bogat de manuscrise, datorate unei munci asidue a monahului nemțean, Gavriil Uric, și ulterior, școlii sale, care a format generații de cărturari-copiști răspândiți atât în Țara Românească și Transilvania, cât și în țările ortodoxe vecine. Acest lucru se poate susține numai dacă ne gândim la multele manuscrise datând din epoca lui Uric sau posterioare lui, realizate pe o perioadă de trei secole, păstrate în parte, la Biblioteca Academiei Române sau în alte colecții din țară ori străinătate. Ne conving în acest sens și exemplare adăpostite de Biblioteca Sfântului Sinod: pe lângă cele trei autografe sigure⁵, alte 2 manuscrise⁶ sunt ieșite din școala lui Uric, ele datând de la sfârșitul secolului al XV-lea, la care adăugăm *Tetraevanghele* și *Apostoli* de la începutul secolului al XVI-lea, unele volume fiind scrise în Țara Românească. În acestea strălucesc faimoasele frontispicii geometrice și scrierea specific moldovenească, cea semiuncială elegantă, toate preluate cu o uimitoare precizie, de toți ucenicii școlii lui Uric. Un caligraf de asemenea talie, n-a ieșit din goluri, ci din experiența unui scris puternic ancorat în practica locală, iar documentele de Cancelarie o dovedesc, și aceasta, înainte de căderea Târnovei (1393)⁷. În mediul științific slav se afirmă că un mare număr de manuscrise care s-au găsit

⁴ A se vedea cele 2 volume în limba franceză *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, Leiden, 1981 și *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Leiden, 1985 și cartea în limba română, *Oameni și cărți de altădată*, București, 1997

⁵ înregistrate sub două cote: I 143 și I 145

⁶ Este vorba despre două Sbornice II 285 și III 26

⁷ Sorin Ulea, *Gavril Uric- studiu paleografic*, în *Studii și cercetări de istoria artei, Seria artă plastică*, T. 28, 1981, p.35-36

10..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

și se mai păstrează în Moldova, ar fi fost aduse din Bulgaria, de către monahii-copiști, refugiați pentru a fi puse la adăpost de otomani. Mai mult decât atât, multe manuscrise ar fi ajuns la Athos, în Rusia sau au rămas pe mai departe, în Moldova. Nu mai miră afirmația că *tradiția moldovenească fixează cu cea mai mare precizie, literatura medievală bulgară*⁸. Pe aceeași linie, se înscrie și ideea că o bună parte din manuscrisele de la mănăstirile Dragomirna, Neamț, Putna, Sucevița etc. au fost strămutate aici din Bulgaria, ele fiind, de fapt, opera miniaturiştilor bulgari⁹. Pentru a avea o privire cât mai corectă asupra acestei probleme, este necesar să înțelegem, ce anume se petrecea în Țările Române în veacul al XIV-lea, încheiat în Balcani cu momentul căderii Târnovei sub turci (1393), fapt ce ar fi generat așa-zisul transfer de școli și copiști de acolo, la noi.

Cu aproape 40 de ani înainte de venirea turcilor în Târnovo, în 1359, Țara Românească își întemeiasă propria mitropolie, sub jurisdicția canonică a Patriarhiei din Constantinopol iar Moldova își constituise, de asemenea, o mitropolie, înainte de 1386. Relațiile cu lumea bizantină s-au strâns considerabil, ierarhi și clerici din Constantinopol și Muntele Athos, stabilind legături cu Țările Române, cu mănăstirile și episcopiile ce funcționau deja. În epoca în care se constituiau statele medievale românești cu mitropoliile din acestea, la Constantinopol, la mănăstirea Studion, activa, nu de mult timp, o școală de slavonie (ceva similar se găsea și la Muntele Athos). Aici s-au perfecționat viitorii patriarhi de la sud de Dunăre: Teodosie, Eftimie, Ciprian și Grigorie Țamblac. La Studion s-a luat inițiativa adunării unui material aghiografic/omiletic, în ordinea serbării sărbătorilor și sfinților din calendar. Așadar, spre sfârșitul secolului al XIV-lea, aici în capitala Bizanțului iar nu în

⁸ Istoria na bălgarskata srednovkovna literatura, Sofia, 2008, pp. 683-684

⁹ Ibidem, p.684

Bulgaria ori altundeva, au apărut Sbornicele, pe care le întâlnim în zeci și zeci de copii la noi. Ele au avut ca modele, sinaxarele și operele grecești/bizantine doar că în varianta slavă, au fost îmbogățite, corectate și completate. Ni se pare mai plauzibilă teza că după lucrările slave de la Studion s-au realizat numeroase copii și au pornit în țările care utilizau slavona, demarându-se, apoi, local, un proces serios de copiere și extindere a acestor lucrări. Existența la mănăstirea Dragomirna a 5 volume de Sbornic tip Studion, din secolul al XV-lea care au generat sute de copii în Țările Române, sprijină teza afirmată. Mai mult, manuscrisele slave 724 și 739 de la Dragomirna conțin însemnări care confirmă alcătuirea lor la Studion. În volumele bază nu apar sfinții slavi: Chiril și Metodie, Climent, Vladimir, Naum, Olga, Gleb, Simeon (Ștefan Nemanja), patriarhul Sava al sârbilor, excepție face Sf. Ioan de Rila. Sursele Sbornicelor Studion fiind bizantine, la întocmirea lor în variantă slavă, nu s-a încurajat naționalismul prin adăugiri de sfinți slavi. De asemenea, din dorința de a uniformiza oarecum literatura greacă/bizantină cu cea slavă, lucrările scriitorilor slavi sunt menționate cu autorul căruia i-a fost îndepărtată orice mențiune de naționalitate, în afară de Eftimie al Târnovei care apare cu acest nume (de pildă Climent al Ohridei este numit Episcopul Climent, Grigorie Țablac e menționat ca ieromonahul Grigorie, starețul Pantocratorului, iar două lucrări ale lui Ioan Exarhul i-au fost atribuite Sf. Ioan Gură de Aur).

Din aceste volume cărturarii și copiiiștii noștri făceau selecții după criterii practice ale comunității monahale unde trăiau sau în funcție de interesul comanditarului. Limba Sbornicelor Studion este slava medio-bulgară corectată care este întâlnită în manuscrisele slave de la noi iar bulgarii dețin cele mai multe manuscrise în slavă de redacție sârbă întrucât nu-și însușiseră aproape deloc opera de îndreptare a limbii înfăptuită de patriarhul lor, Eftimie,

12..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

cu atât mai mult imposibil, după cucerirea otomană. Deci bulgarii nu aveau cum să aducă manuscrise într-o variantă a limbii pe care ei nu o stăpâneau ci e lesne de înțeles că la noi, izvoadele care i-au inspirat pe copişti au venit din Bizanț, unde în școlile de slavonie se utiliza medio-bulgara modernizată¹⁰.

Din Constantinopol și Athos au pornit către Țările Române un mare număr de manuscrise¹¹ ce conțineau literatura liturgică, aghiografică și patristică, necesară vieții spirituale de la noi. Cum s-ar putea explica altfel, și faptul că primul liturghier (cartea de căpătâi a preotului) tipărit la noi (1508), deși în limba slavonă, nu utilizează varianta Diataxei lui Filotei al Constantinopolului, tradusă de Eftimie de Târnovo (1375-1393), ci o alta, mult mai fidelă celei grecești? Pe teritoriul nostru se împământenisise un firesc obicei, de raportare la Patriarhia Ecumenică, autoritatea ortodoxă, care se bucura de cel mai mare prestigiu. Nu ne-ar mira ca însuși Gavriil Uric să se fi școlit sau măcar să se fi inspirat, în acest mediu bizantin, așa de prezent în miniaturile și desenele sale în pline- page.

Complexitatea personalității lui Uric a făcut ca arta acestuia să imprime un stil aparte și în decorarea cu picturi murale a bisericilor dar și în modelarea incripițiilor din pisanii și inclusiv în ornamentica pietrelor de mormânt¹².

Revenind la opera de copist a lui Gavriil Uric, iată că lista manuscriselor lui¹³ s-a îmbogățit cu noi titluri, necunoscute sau trecute cu

¹⁰ I.Iufu, *Despre prototipurile literaturii slavo-române din secolul al XV-lea*, în rev. Mitropolia Olteniei 1963, nr.7-8, p. 527

¹¹ Nu mai dezvoltăm aici problema așa-zisului transfer târnovean de copişti și manuscrise la noi, teoria a fost dezbătută cu succes de către prof. E. Turdeanu în lucrările: *Miniatura bulgară și începuturile miniaturii românești*, apărută mai recent în vol. *Oameni și cărți de altădată*, București, 1997; *La littérature bulgare du XIV-ème siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947 la care se adaugă studiul istorico-lingvistic al lui Ioan și Zlatca Iufu: *Colecția Studion* în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, 1969, nr.7-8, pp.817-835, la acesta se adaugă și studiul menționat la nota 9

¹² Ibidem, p.36

vederea, de aceea o redăm integral, indicând deținătorul actual, iar în note de subsol, persoana care le-a identificat și publicat, acolo unde este cazul :

1. **Sf. Grigorie Teologul, 16 Cuvântări**, 1413, aflat la Arhivele Centrale de Stat din Moscova, nr.1494, fond 196- Mazurin¹⁴, 355 file (redacție sârbă)
2. **Sbornic**, 1418-1420, (Biblioteca Academiei Române, BAR 149)¹⁵
3. **Sf. Grigorie Teologul, Cuvântări**, 1424 (altădată la Mănăstirea Noul Neamț, astăzi la Moscova, Biblioteca Centrală de Stat¹⁶) (medio-bulgară)
4. **Tetraevanghel**, 1429, (al Doamnei Marina, soția lui Alexandru cel Bun, azi aflat la Oxford)
5. **Tetraevanghel** din 1436, (nr.4, aflat la Muzeul de Artă al României)
6. **Psaltire** scrisă în semiuncială, în 1437 (aflată la Biblioteca Științifică Centrală a Ucrainei, la Kiev), 183 file¹⁷

¹³ Ion Radu Mircea redă 16 titluri, în Contribution à la vie et à l'oeuvre de Gavril Uric, Revue des études sud-est européennes, tome VI, 1968, no. 4, p.590-594, D. Bogdan 17 titluri cu mențiunea a 2 grupe de fragmente, în *Paleografia româno-slavă*, București, 1978 p. 104-106; G. Mihăilă redă 13 titluri în *Studii de lingvistică și filologie*, Timișoara, 1981, p. 50-51; E. Turdeanu publică în 1951, în Revue des études slaves, XXVII, pp. 267-278 o listă de 13 titluri plus două adăugate ulterior, reluate în 1985, în vol. *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Leiden, p. 94-95 la care adaugă în notele complementare de la finalul volumului, manuscrisele din 1413 și 1424, descoperite la Moscova de R. Constantinescu; Valentina Pelin îi recunoaște lui Gavril Uric 19 manuscrise, dar nu le amintește pe toate, în *Aspecte inedite din manuscrisele lui Gavriil Uric, Romanoslavica*, XXXVI, București, 2000, p. 279

¹⁴ Radu Constantinescu, *Texte românești în arhive străine*, București, 1978, p. 17-19 confirmat de Sorin Ulea, în studiul său, *Gavril Uric- studiu paleografic... și de E. Turdeanu, Les lettres slaves en Moldavie, Le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1447)* în vol. *Études de littérature roumaine...* pp.435-436

¹⁵ inițial, datat de Ion Radu Mircea între anii 1424-1435, op. cit. p. 594, preluat și de D. Bogdan în *Paleografia româno-slavă*, București, 1978 p. 104, manuscrisul a fost plasat ulterior, de Sorin Ulea, între anii 1418-1420, op. cit., p. 60

¹⁶ cf. Damian Bogdan, op. cit, p. 104; a fost confirmat și de E. Turdeanu în *Les lettres slaves en Moldavie, Le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1447)* în vol. *Études de littérature roumaine...* p.436

14..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

7. **Sbornic**, 1439, (BAR 164)
8. **Sbornic**, 1441, (BAR 165)
9. **Sf. Ioan Gură de Aur, Mărgăritare**, 1443, (BAR 136)
10. **Sf. Vasile cel Mare, Cuvântări ascetice**, 1444, Muzeul istoric din Moscova, fond Kludov, nr. 8¹⁸
11. **Minei pe februarie**, 1445, (BAR 122)
12. **Ioan Scărarul, Scara raiului**, 1446, (BAR 143)
13. **Sbornic 1447** (in-folio, se mai păstrează doar 10 file) aflat la Moscova în Biblioteca Națională, colecția Muzeului Rumianțev, nr. 923-cu corecturi în scris cursiv¹⁹
14. **Minei pe martie, 1447**, (BAR 123)
15. **Sbornic, 1448**, (Biblioteca Academiei de Științe din Sankt Petersburg, cota: 13.3.19)-scris cursiv, 478 file²⁰
16. **Minei pe noiembrie, 1449**, (cândva aflat la Noul Neamț, azi dispărut²¹), 288 file
17. **Tetraevanghel**, 1424-1449 (1 filă pe pergament)²², cu scris cursiv, fost la Mănăstirea Neamț, azi la Biblioteca Publică de Stat Saltykov-Șcedrin, Sankt- Petersburg
18. **Sbornic**, 1424-1449, scris cursiv, Biblioteca Academiei de Științe din Sankt Petersburg, cota: 13.3.20)²³

¹⁷ A fost semnalată de Damian Bogdan în *Paleografia româno-slavă*, București, 1978 (în partea a II-a, *Album*, cu o imagine color, Plansa XVI în care este reprodus inclusiv colofonul cu autograful lui G. Uric)

¹⁸ menționat de Ion Radu Mircea, în *Contribution à la vie et à l'oeuvre de Gavril Uric*, Revue des études sud-est européennes, tome VI, 1968, no. 4, p.590-594, p. 592

¹⁹ Ibidem, p. 593

²⁰ Ibidem, însă Emil Turdeanu în *Les lettres slaves en Moldavie, Le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1447)* în vol. *Études de littérature roumaine...* pp. 434-435 este rezervat în privința paternității lui Uric asupra acestui manuscris ca și asupra filei de Tetraevanghel (1424-1449) nr.17, și a *Sbornicului* presupus și el a fi scris între 1424-1435

²¹ Damian Bogdan, op. cit., p. 106

²² Ion Radu Mircea, op. cit., p.594

19. Sbornic I 143, file

20. Sbornic I 145

21. **Fragmente**, 10 file disparate aflate la BAR Fond Slav²⁴

22. **Fragmente**²⁵

Ceea ce confirmă, pentru a câta oară? profunzimea și amploarea personalității lui Uric este și utilizarea de către acesta a trei! feluri de scriere. Au fost discuții și dezbateri intense pe marginea unei asemenea posibilități, și chiar profesorului Emil Turdeanu i-a fost greu să accepte un astfel de lucru.

Încă din secolul al XIX-lea se afirma că Uric a utilizat trei grafii²⁶ fapt recuzat de Emil Turdeanu, care considera atunci că: *l'emploi par un seul et même copiste de trois écritures différentes (est) une chose invraisemblable.*²⁷ Cel care a adus lumină în problema numărului și tipului de grafii ale lui Gavriil Uric, a fost tot Sorin Ulea.²⁸ Acesta a identificat cele trei tipuri în funcție de destinația manuscrisului, execuția presupunând un ritm diferit de realizare. Gavril Uric a folosit scrierea uncială, semiuncială și cursivă, fiecare corespunzând pentru trei tipuri de ritm (viteză): lent, temperat și rapid.

²³ Ibidem

²⁴ Sub această formă le semnaleză D. Bogdan, op. cit., p. 106 care a preluat informația de la Dalila Lucia-Aramă. Am consultat personal fragmentele (care au făcut parte din volume de format mic). Acestea sunt scrise cu literă cursivă, de aceea le-am comparat cu alte texte scrise cursiv din manuscrise sigure ale lui Uric și pot susține că ele constituie un reper important pentru a confirma apartenența la repertoriul lui Gavril Uric, a manuscriselor nou-descoperite, la Biblioteca Sfântului Sinod din București

²⁵ Găsite de D. Bogdan în 1939 la anticarul B. Polak în București, publicate în *Compendiu al paleografiei româno-slave*, p. II, p. 38 apud. D. Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, Buc., 1978, p. 106

²⁶ A.I. Iațimirski, *Iz slavianschih rukopisei. Tecstî și zametii III*, p.31-33 și 156 în *Zapiski Imp. Moskovskogo Universiteta, otd. Istoriko-filosofskii*, XXIV, Moscova, 1898, apud. Sorin Ulea, art. cit., p. 37

²⁷ Emil Turdeanu, *Les lettres slaves en Moldavie, Le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1447) în vol. Études de littérature roumaine...*, p. 91

²⁸ în *Gavril Uric- studiu paleografic...*

16..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Astfel, cercetătorul ne convinge că Gavriil Uric a utilizat, în redactarea manuscriselor somptuoase și solemne, pe pergament, cu destinații speciale, **o scriere uncială liturgică**, festivă, lucrată încet, cu migală, în care literele sunt mai degrabă desenate, decât scrise. Acest tip de scriere poate fi remarcat în *Tetraevangheliarul* din 1429, aflat azi la Oxford, precum și în *Tetraevangheliarul* din 1436, dăruit de Uric, mănăstirii Neamț (azi la Muzeul de Artă al României).

Scrierea semiuncială este elegantă și mai ușor de realizat, cu multe abrevieri, fiind cel mai des întâlnită în volume in-folio, executate de Uric la comandă sau pentru biblioteca mănăstirii sale.

Scrierea cursivă a fost întrebuințată de Uric pentru a-și iscăli unele manuscrise, dar, cu siguranță, cel mai adesea, pentru realizarea corecturilor marginale, numerotarea paginilor dar mai ales, pentru copierea textelor necesare vieții liturgice, de zi cu zi. Aceste volume scrise în cursivă erau de „uz intern”, pentru comunitatea din care el făcea parte. Acest tip de scriere a fost semnalat ca prezent, pe unele file,²⁹ în 6 din cele 7 manuscrise semnate, de la Biblioteca Academiei Române. Cel mai elocvent exemplu este cazul în care, în mijlocul unui text scris cu semiuncială, apare o jumătate de pagină cu literă cursivă³⁰. Același tip de grafie se observă în corecturile marginale (constând, uneori, din fraze întregi) adăugate ulterior, de către copist. La Biblioteca Academiei se păstrează 10 file dispartate de Sbornic, atribuite lui Uric, (de format mic, bloc text: 16 X 8 cm), cu literă cursivă, identică celei din BAR Ms. sl. 164, f. 62v. Filigranele înfățișează licornul și trei coline (întâlnite

²⁹ de Ion Radu Mircea, op. cit.

³⁰ Este vorba despre Ms. Slav 164 fila 62v unde primele 15 rânduri sunt scrise în semiuncială, următoarele 15 cu literă cursivă, pentru ca pe fila 63r să fie reluat scrisul în semiuncială. Cursiva este întâlnită și în ms.slav 123 BAR: f.117, 220v etc., ms.sl. 143 BAR: 100v, 122, 131 etc.; ms. sl. 164 BAR: 23v, 121, 171v etc.

și în alte manuscrise de la Uric). Nu se cunoșteau până acum la noi, volume întregi cu scriere cursivă, ieșite din mâna lui Uric.

Trei manuscrise păstrate la Biblioteca Sfântului Sinod, (două sunt alăturate în aceeași legătură), vin să se înscrie pe lista manuscriselor lui Uric, spre a adăuga titluri noi în repertoriul textelor copiate de el. Este vorba despre Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, colaționat cu Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântări* păstrate sub cota I 143 și un *Sbornic* pentru lunile iunie-august, aflat la cota I 145. Manuscrisele în discuție (ca și întreaga colecție de manuscrise slave de la Sinod) au fost cumpărate de Patriarhia Română în 1969 de la Mănăstirea Uspenia, din localitatea Slava Rusă, jud. Tulcea,³¹ Arhiva ne indică faptul că ele provin de la Mănăstirea Neamț.

Spre a le face conținutul accesibil, publicăm pentru întâia oară în limba română, descrierea acestora:

Ms. Slav I 143

Partea I: f. 1-187v: [Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*], 102 capitole

Primele 23 de file sunt adăugate în sec. al XIX-lea de o mână care a paginat întreg manuscrisul și care a scris și titlul lucrării. Așadar, primele 10 capitole din lucrare sunt scrise mai recent, pentru ca abia de la fila 24 să înceapă, propriu-zis, scrisul lui Uric. Nu știm ce sursă a folosit copistul nostru pentru volumul său, cert este că am comparat structura textului copiat de Uric cu ediția greacă a *Dogmaticii* Sf. Ioan Damaschin, tipărită la Verona, în 1531, unde lucrarea are 104 capitole, fiind divizată în patru părți. Ediția greacă de la

³¹ În arhiva Bibliotecii Sfântului Sinod am găsit un referat din anul 1960, al eruditului preot D. Fecioru, către patriarhul Justinian, în care îi propunea să achiziționeze urgent fondul de manuscrise slave de la Slava Rusă, făcând mențiunea că acestea ar fi fost cumpărate de staroveri, de la Mănăstirea Neamț, în 1856.

18..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Iași din 1715 are tot 4 cărți și 104 capitole în timp ce aceea în limba română, apărută tot la Iași, în 1808, are 100 de capitole. Patrologia Graeca editată de J.P.Migne redă lucrarea în volumul XCIV, col. 789-1228, cu 100 de capitole.³² În orice caz, în varianta transmisă de Uric, unele capitole au fost contopite.

Partea a II-a: Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântări* (distribuite calendaristic, începând cu Sf. Paști).

1. f. 188-190v: *Cuvânt al celui între sfinți, părintelui nostru Grigorie Teologul, Arhiepiscopul Constantinopolului, la Sfânta și Marea Duminică a Paștilor, la Sfânta Înviere a Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.*
2. f. 190v- 212v : Al aceluiași, *Cuvânt la Sfintele Paști*
3. f. 212v- 220 : Al aceluiași, *La Duminica lui Toma*
4. f. 220- 232v : Al aceluiași, *Cuvânt la Cincizecime*
5. f. 232v- 243v : La 1 august, *Cuvânt la sfinții Macabei*
6. f. 244- 256v: La 2 oct., *Cuvânt de laudă la sf. Ciprian*
7. f. 256v- 267v : La duminica înaintea Nașterii Domnului, *Cuvânt împotriva lui Iulian Apostatul*
8. f. 267v- 279v : *Cuvânt la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos*
9. f. 279v- 339v : La 1 ianuarie, *Necrolog despre Marele Vasilie*
10. f. 340- 352v : La 6 ianuarie, *Cuvânt la Epifania Domnului*
11. f. 353- 386v : *Al doilea cuvânt la Sf. Lumini*

³² *Dogmatica* Sf. Ioan Damaschin constituie una dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale. Datorită conținutului sintetic al întregii învățături ortodoxe și grație autorității moral-duhovnicești a autorului, ea a fost tradusă de timpuriu în slavă, pentru a fi un fel de catehism, pentru slavii nou-convertiți la Ortodoxie. A se vedea excelenta monografie a pr. Andrew Louth, *Ioan Damaschin, tradiție și originalitate în teologia bizantină*, ed. Deisis, Sibiu, 2010

12. f. 386v- 394v : 10 ian., *Cuvânt despre Sf. Grigorie al Nyssei, fratele lui Vasilie (cel Mare)*

13. f. 394v-418v : 18 ian., *Cuvânt de laudă la Sfântul Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei*

14. f. 418v- 437v : 25 ian., *Cuvânt de bun rămas, către cei 150 de episcopi* (lipsește din alte manuscrise balcanice și mineie)

15. f. 437v- : Duminica Lăsatului sec de brânză, *Despre iubirea de săraci*

Titlurile sunt scrise cu cerneală roșie (ca și unele corecturi marginale) și sunt formate din litere zvelte, elegante. Pe aceeași linie merg și inițialele roșii care sunt împodobite cu cili sau bobite negre, specifice lui Uric. Aceste letrine erau adăugate ulterior scrierii textului, dovadă că uneori, nu a lăsat suficient spațiu și a trebuit să intre cu inițiala peste text. (f. 139v). Cuvântările au fiecare, un număr de ordine, notat pe marginea foii, alături de titlu, precum și ziua de prăznuire a sfântului sau a sărbătorii căreia îi este dedicat.

Cele două părți prezintă paginație proprie, realizată cu roșu, pe caiete care conțin, de regulă, câte 8 file. Blocul de text are, la început, dimensiunea 8,5 cm X 16 cm (f. 24, 25 ,etc.) pentru ca mai apoi să se lărgască, la 9, 5 cm X 16 cm, spre finalul manuscrisului, micșorându-se la 8 cm X 16 cm., dimensiune pe care o observăm și în fragmentele de Sbornic de format mic, cu literă cursivă, de la Biblioteca Academiei Române. Filigranele înfățișează foarfecele cu mânere deschise, trei coline, clopotul sau inorogul ridicat în două picioare (dar și unele elemente indescifrabile), cele patru desene amintite fiind cel mai des întâlnite pentru hârtia de secol XIV.

Ceea ce uimește, este uneori, disponerea neobișnuită a blocului de text în pagină, de ex.: f. 335v-336.

20..... **Conferințele Bibliotecii ASTRA**

Formula „binecuvintează părinte” care se regăsește la finalul fiecărui titlu al *Cuvântărilor* indică uzul manuscrisului în cadrul obștii; probabil, se citea din el la trapeză sau la Chinonic, în biserică, în timpul împărtășirii preoților, având în vedere că la mănăstiri, sfânta liturghie se săvârșește zilnic. (Facem această mențiune întrucât, cuvintele sunt dedicate unor sfinți care nu au „ținere” în popor, de pildă, sf. Grigorie al Nyssei -10 ian., sf. Atanasie cel Mare-18 ian., sf. Macabei-1 august). Volumul a fost folosit intens, dacă judecăm după gradul mare de depuneri de pe pagini. Corpul manuscrisului a fost ajustat, la o legare în secolul al XIX-lea, când i s-au adăugat și filele cu textul ce lipsea.

Legătura este confecționată din piele maro cu tăblii de lemn, pe care s-au imprimat, la rece, numeroase motive vegetale stilizate.

Al treilea manuscris despre care afirmăm că aparține cu certitudine lui Uric este un Sbornic pentru lunile de vară, iunie-august (cota I 145).

Manuscrisul se deschide cu al 12-lea Cuvânt, primele 11 lipsind, de unde putem deduce că el cuprindea texte de învățătură și vieți de sfinți și pentru alte luni, poate aprilie-mai-iunie. Vom reda, alături de numărul de ordine al omiliilor dat de noi și numerotarea originală, între paranteze.

24 iunie-29 august Cuvinte la Praznice împărătești și Sfinți mari

1. (12) f. 1- 8v: 24 iunie, Al cuviosului părintelui nostru, Teodor Studitul, *Cuvânt la Nașterea Sf. Ioan Botezătorul*

2. (13) f. 9- 15: În aceeași zi, al Sf. Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei, *Cuvânt la Nașterea Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan și despre Elisabeta și Născătoarea de Dumnezeu*
3. (14) f. 15- 25: În aceeași zi, *Cuvânt de laudă la Nașterea Sf. Ioan Botezătorul*
4. (15) f. 26-49v: 25 iunie, *Pătimirea Sfintei Cuv. Mucenițe Fevronia*
5. (16) f. 49v-68: 29 iunie, *Pătimirea Sfinților, Slăviților, Verhovnicilor Apostoli Petru și Pavel*
6. (17) f. 68-73: Al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, *Laudă la sfinții verhovnici Petru și Pavel (1)*
7. (18) f. 73- 81v: Al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, *Laudă la sfinții verhovnici Petru și Pavel (2)*
8. (19) f. 82- 86v: În aceeași zi, Isihie preotul din Ierusalim, *Cuvânt la Sf. Apostoli Petru și Pavel*
9. (20) f. 86v- 90: 30 iunie, Al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, *Cuvânt de laudă la sfinții Petru, Ioan și Iacov*
10. (21) f. 90- 93: Al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului *Cuvânt de laudă la cei 12 sfinți apostoli*
11. (22) f. 93- 165v: 5 iulie, *Povestire despre viața, faptele și minunile cuviosului părintelui nostru Atanasie Atonitul*
12. (23) f. 166v- 195v: 8 iulie, *Pătimirea sf. slăvitului marelui mucenic Procopie*

22..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

13. (24) f. 196- 269v: 9 iulie, *Viața și petrecerea celui între sfinți părintelui nostru Teodor pustnicul, din marea lavră a părintelui nostru Sava, care a fost mai apoi, episcop al Edessei* (filele 211-218, 270 albe, f. 271 completată în sec. 19);
14. (25) f. 271- 278: *Cuvântul lui Teodosie cel Mic, rostit la Sinodul Sfinților 200 de Părinți întruniți la Edessa, contra lui Nestorie ereticul*
15. (26) f. 278- 287: 17 iulie, *Pătimirea sf. slăvitei mari mucenițe Marina*
16. (27) f. 287- 312v: În aceeași zi, Al pururea pomenitului Grigorie Cipriotul, patriarhul Constantinopolului, *Cuvânt despre sf. slăvita marea muceniță Marina*
17. (28) f. 313- 319: 20 iulie, *Panegiric al Sf. Ioan Gură de Aur la Sf. Proroc Ilie*
18. (29) f. 319- 336v: 27 iulie, *Pătimirea sf. slăvitului marelui mucenic Panteleimon*
19. (30) f. 337- 344: 2 august, *Aducerea moaștelor sf. slăvitului întâiului mucenic și Arhidiacon Ștefan*
20. (31) f. 344- 363: 6 august, Cuvânt al cuviosului părintelui nostru Ioan Damaschinul prezbiterul *la Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*
21. (32) f. 363- 375: Al smeritului Anastasie, cel din Sfântul Munte Sinai, Cuvânt *la Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos pe Tabor*
22. (33) f. 375- 380v: La aceeași (sărbătoare), Cuvânt al Sf. Chiril, arhiepiscopul Alexandriei *la Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*

23. (34) f. 381- 398v: Cuvânt al Sf. Andrei Criteanul la *Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*
24. (35) f. 399- 411v: 15 august, Cuvânt al sf. Andrei Criteanul Ierusalimiteanul, la *Preaslăvita Adormire a Preaslăvitei Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria* (1)
25. (36) f. 411v- 429: În aceeași zi, Cuvânt al sf. Andrei Criteanul Ierusalimiteanul la *Preaslăvita Adormire a Preaslăvitei Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria* (2), fila 429 este completată în sec. 19
26. (37) f. 430- 436v: Al Sf. Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, noua Romă, *Cuvântul XL la Tăierea Capului Cinstitului Înaintemergător și Botezător Ioan*
27. (38) f. 436v- 442v: Al aceluiași, la aceeași zi
28. (39) f. 442v- 449v: Al aceluiași, la aceeași zi

Fila 450 a fost adăugată în sec. 19 și încheie omilia și manuscrisul.

S-a susținut pe bună dreptate, că aceste Sbornice³³ constituie prototipul Cazaniilor de mai târziu³⁴, care se vor imprima de către români și care, vor avea o circulație atât de diversă în spațiul românesc, de-o parte și de alta a Carpaților. Găsim și aici, ca și în

³³ În literatura ascetică de astăzi, cuvântul **Sbornic** definește tot o culegere de texte, însă toate cu privire la lucrarea minții și Rugăciunea lui Iisus. Această culegere a fost întocmită de egumenul Hariton de la mănăstirea Valaam, în 1936 și publicată ca atare și în limba română, abia după 1989; Sbornicul acesta a fost interzis de regimul comunist, dat fiindcă trata mistica. El a circulat în variantă dactilografiată printre membrii Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim, înainte de 1950 dar și după aceea.

³⁴ Valentina Pelin, art. cit., p. 280

24..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Sbornicul anterior, aceleași indicații marginale precum și formula de binecuvântare pentru a citi.

Titlurile, inițialele și notele de margine sunt scrise cu roșu. Și aici, dimensiunea blocului de text cu 26 de rânduri pe pagină variază, de la 9,5 cm X 16 cm la 8 cm X 16 cm, spre finalul volumului (f.399-449). De asemenea, așezarea atipică a textului în pagină (f. 164v, 165-166, 193v, 194r, 195, 309-312, 335v-336r, 395v-398r) este foarte întâlnită în acest manuscris. File întregi, cu câteva cuvinte pe pagină dau impresia că autorul, copistul le-a presărat cu zgârcenie, dând paginii luminozitate, aspect de text aerisit, fără să gândească vreun fel de economie de hârtie. Este exclusă posibilitatea ca spațiul lăsat liber să fi fost destinat unei completări ulterioare cu miniaturi. Filigranele sunt tipice mărcilor de hârtie din secolul al XV-lea; ele conțin inorogul ridicat în două picioare și lira.

Manuscrisul nostru (I 143 partea a 2-a) ar fi a treia copie executată de Uric, a unei serii de Cuvântări ale ierarhului capadocian, după cele din 1413 și 1424. Textele din culegerea de *Cuvântări* ale sf. Grigorie Teologul (ms. Sinod I 143) se regăsesc integral și în alte două volume din secolul al XV-lea, scrise tot la Neamț, păstrate azi la Biblioteca Academiei Române, (mss. slave 141 (redacție medio-bulgară) și ms. 142 (în slavă de redacție sârbă)). Ordinea cuvântărilor din ms. Sinod I 143 este identică cu a celor două amintite, cu excepția că în ms. sinod I 143 *Cuvântul despre sf. Atanasie cel Mare* (pomenit la 18 ian.) este așezat corect, după cel despre sf. Grigorie al Nyssei (pomenit la 10 ian), deci în ordinea din calendar, în timp ce în mss. BAR 141 și 142 este așezat greșit, imediat după Botezul Domnului (6 ian.), urmând apoi, cel pentru sf. Grigorie al Nyssei. Având în vedere că toate manuscrisele

în discuție, provin din biblioteca mănăstirii Neamț, nu putem afirma că a fost sau nu, folosit un izvod comun, pentru cele în medio-bulgară, cert este că Uric a corectat ordinea cuvintelor, în volumul său, scris cursiv.

Comparând ms. Sinod I 143 cu structura celorlalte două de la Biblioteca Academiei, putem considera că din el mai lipsește o singură omilie a sf. Grigorie Teologul, a 16-a, *Despre tatăl său, care tăcea față de flagelul grindinii*; nu știm dacă era inclusă și *Tâlcuirea lui Nichita din Heracleea la Cuvintele sf. Grigorie Teologul*, care încheie cele două culegeri de la Academie.

Cele trei noi lucrări de la Biblioteca Sinodului, aparținând strădaniilor cărturărești ale lui Uric, confirmă faptul că el nu a fost un impersonal copist de texte, ci un adevărat spirit enciclopedic care a cunoscut în profunzime bogata literatură bizantină și slavă deopotrivă, transpunând texte din slava sârbă în cea medio-bulgară, fiind la curent și transcriind cele mai importante lucrări din literatura ortodoxă, fără a neglija cele mai recente texte originale din literatura română, bulgară și sârbă.

Mărturie în această direcție, stă și cuvântul al 16-lea (27), *Despre sfânta Marina* din ms. Sinod I 145 f. 287- 312v, aparținând lui Grigorie al II-lea Cipriotul, patriarhul Constantinopolului (1283-1289), piesă pe care nu putea să o culeagă decât din Constantinopol sau Muntele Athos, și pe care nu am identificat-o în alte manuscrise slave din colecții din România. În aceeași situație este și cuvântul pentru *Teodor pustnicul, care a fost mai apoi, episcop al Edessei*. Un singur manuscris, aparținând tot lui Uric (Academia Rusă de Științe- 165) mai are inclus acest text. Prezența a patru omilii exegetice la Schimbarea la Față a Mântuitorului poate fi pusă în relație cu influența interesului generat de curentul isihast pentru lumina taborică și experiența ei.

26..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

În alte manuscrise există peste zece omilii, în același volum, la această sărbătoare. De altminteri, isihasmul este mișcarea regeneratoare a spiritualității și culturii ortodoxe de după secolul al XIV-lea, cu puternice reverberații în Țările Române. Bogăția de autori bizantini din manuscrisele lui Uric reflectă o strânsă legătură cu zona monahală ortodoxă bizantină, păstrătoare fidelă a tradiției manuscrise patristice. Este atestat un flux bogat de monahi care circulau între Țările Române, în special Moldova, și mănăstiri slavofone, din Athos, precum Zografu, Xenofont, Filotheu, Hilandar etc. Acolo, ei traduceau textele din greacă în slavonă, le copiau și le aduceau cu ei la mănăstirea de metanie, în țară. Deși în limba slavă, manuscrisele de la noi, în majoritatea lor, au fost scrise de români și pentru români. Numeroasele obști monahale de la noi, domnitorii și boierii evlavioși, comandau copiștilor lucrările mântuitoare. Așa se și explică numărul mare de manuscrise păstrate în colecțiile românești. Două însemnări din 1559 și 1572 făcute de un ieromonah Ioan de la Umor, pe două manuscrise slave³⁵, cu opere bizantine, indică faptul că au fost copiate la mănăstirea athonită Zografu. Influența covârșitoare a literaturii bizantine prin filieră athonită, asupra trăirii și preocupărilor intelectuale din mănăstirile noastre, s-a exprimat în frecvența traducerii și transcrierii operelor Sfinților Părinți și scriitorii bisericești bizantini mai noi. Chiar dacă limba utilizată era slava în redacții diferite, aceste manuscrise nu au venit de la sud de Dunăre cu copiști cu tot, ci au fost copiate în majoritatea lor de către români în țară sau la Athos.

Acum, tematica diversă a operei monahului nemțean se îmbogățește cu titluri și piese literare noi, confirmând, din nou, capacitatea sa intelectuală deosebită. În Biblioteca Sinodului mai există și alte volume de omilii (Sbornice), care vor fi publicate curând, contemporane lui Gavriil Uric, cu un

³⁵ Biblioteca Sf. Sinod, Ms. slav I 151 (sunt de fapt două corpusuri colaționate ulterior)

conținut foarte asemănător Sbornicelor sale din 1439 (BAR 164) și 1441 (BAR 165), sărace, totuși în texte cu autori slavi. A fost arătată mai recent, posibilitatea ca Uric să se fi inspirat pentru Sbornicele sale în redacție sârbă, din manuscrise provenite de la mănăstirea athonită Xenofont³⁶. Susținem această idee, întrucât și volumele de la Biblioteca Sinodului au multe piese comune cu cel puțin două manuscrise de la mănăstirea amintită dar în redacție medio-bulgară, arareori sârbă. Din ms. Sinod I 143-parte a 2-a, *Cuvântări*, sf. Grigorie Teologul, textele nr. 1-4 în BAR 156; din ms. Sinod I 145, textele nr.: 1, 2, 5, 6, 7, 10, 12, 17 sunt în BAR 153, iar 5, 6, 7, 10 în BAR 156). Similitudini sunt și cu manuscrise redactate la noi, de exemplu ms. Sinod I 145 cu: BAR 152 (textele nr. 2, 10, 21), BAR 305 (textele nr. 1, 2, 5, 6, 10, 19-21), ms. 1880 Dragomirna (textele nr. 1, 2, 3, 7, 17-25) etc.

Deși manuscrisele lui Uric sunt în general, dedicate uzului curent, ele nu sunt lipsite de eleganță și diversitate. Letrinele și titlurile roșii dau vioiciune textului și însăși scrierea, fie ea semiuncială, ori cursivă, este elegantă, artistică, purtând amprenta inconfundabilă a ostenitorului.

Ar fi de dorit să se alcătuiască un repertoriu al manuscriselor slave și slavo-române de pe teritoriul României, sau ca, măcar fiecare deținător să întocmească un catalog al exemplarelor din colecția sa³⁷. Din nefericire, trebuie să semnalăm numărul, alarmant de mic, de slaviști, apoi interesul din ce în ce mai scăzut al autorităților pentru istoria literaturii și a cărții, cât și

³⁶ Valentina Pelin, art. cit., p.281

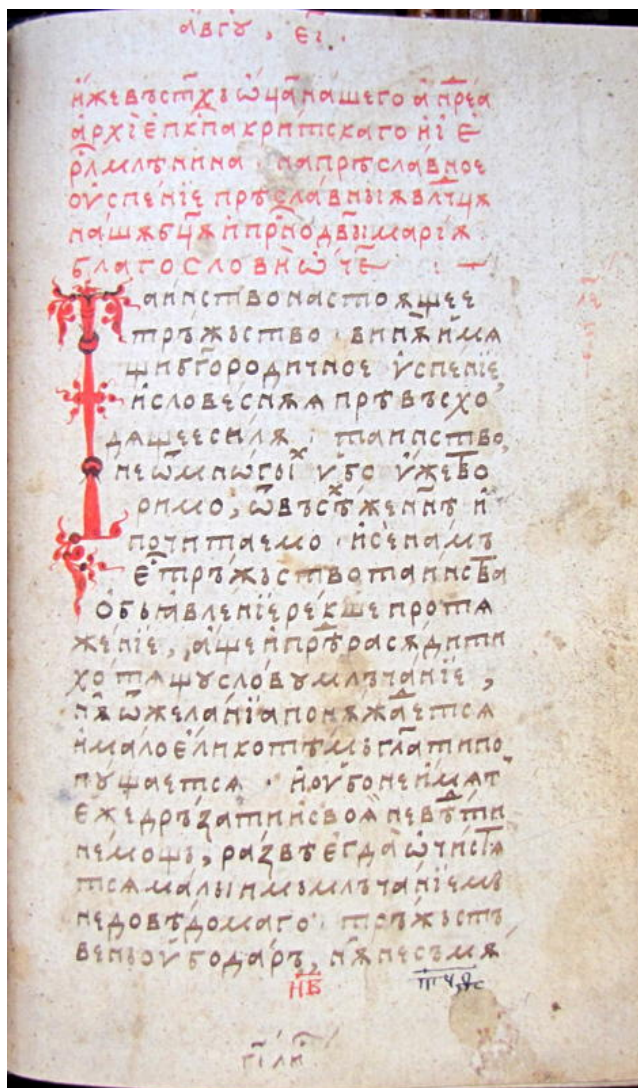
³⁷ Înregistrarea, crearea unei evidențe descriptive și publicarea manuscriselor slave și slavo-române a fost demarată încă din secolul al XIX-lea de Al. Odobescu, episcopul Melchisedec Ștefănescu, B.P. Hașdeu și continuată de I. Bogdan, A.I. Iațimirski, Gr. Tocilescu, Emil Turdeanu, I. Iufu, Elena Lința, Lucia Djamo-Diaconiță, Dalila Aramă, I. Radu Mircea, R. Constantinescu, Valentina Pelin, Zamfira Mihail etc.

28..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

numărul redus de cercetători interesați de tezaurul de manuscrise care constituie, de fapt, substanța identității noastre.

Arhim. dr. Policarp Chițulescu

Biblioteca Sfântului Sinod

Omilia sf Andrei Criteanul la Adormirea Maicii Domnului
copiată de Gavriil Uric de la Neamț ms I 143